

روان سنجی

(رشته روان شناسی)

www.ketab.ir

دکتر حمزه گنجی

سرشناسه	: گنجی، حمزه، ۱۳۲۱ -
عنوان و نام پدید آور	: روان سنجی / حمزه گنجی.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	: چهارده، ۲۸۴ ص:، مصور، جدول، نمودار.
فروست	: دانشگاه پیام نور، ۱۸۲۳. گروه روان شناسی؛ ۱/۶۳
شابک	: 8 - 865 - 387 - 964 - 978
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا.
ادداشت	: چاپ قبلی: پیام نور، ۱۳۸۸ (۳۹۶ ص).
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: روان سنجی - آموزش برنامه ای.
موضوع	: روان سنجی - راهنمای آموزشی (عالی).
شناسه افزودن	: دانشگاه پیام نور.
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۰/۳۹۹۶ BF۳۹
رده بندی دیویی	: ۱۵۰/۱۵۱۸۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۷۰۳۴۰۸

سازمان اسناد و کتابخانه ملی

روان سنجی

مؤلف: دکتر حمزه گنجی

ویراستار: دکتر علی دلاور

طراح آموزشی: داریوش نوروزی

تهیه و تولید: مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام نور

شمارگان: ۴۰۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول آبان ۱۳۷۰. چاپ اول (تجدید حروفچینی) مهر ۱۳۹۱

شابک: ۸ - ۸۶۵ - ۳۸۷ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 387 - 865 - 8

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی‌های دانشگاه پیام نور مجاز می باشد و فروش

آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید

(کلیه حقوق نشر اعم از چاپی، الکترونیکی، تصویری، صوتی و اینترنتی برای دانشگاه پیام نور محفوظ است)

قیمت: ۳۷۰۰۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک‌درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمره کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرات اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و ضروری جدید چاپ می‌شود. متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و کمک‌درسی (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

۲۱۴	لزوم ارزشیابی شخصیت
۲۱۵	طبقه‌بندی آزمون‌های شخصیت
۲۱۵	I- آزمون‌های روان‌سنجی
۲۲۶	II- آزمون‌ها یا روش‌های فرافکن
۲۳۶	III- آزمون‌های جامعه‌سنجی
۲۴۰	خلاصه فصل
۲۴۳	خودآزمایی
۲۴۳	الف) سؤالات چند گزینه‌ای
۲۴۵	ب) سؤالات تشریحی
۲۴۷	پاسخ‌نویس خودآزمایی‌های چندگزینه‌ای
۲۴۹	ضمائم
۲۸۳	منابع

مقدمه

دانشجوی عزیز، قبل از پرداختن به مطالب اصلی، سعی می‌کنیم تا لزوم آشنایی با آزمون‌های روانی را برای شما توجیه کنیم. برای این منظور می‌توانیم به موارد زیادی اشاره کنیم که در هر یک از آنها آشنایی شما با آزمون‌های روانی ضرورت پیدا می‌کند. اما برای این که سخن به درازا نکشد، به ذکر چند مورد قناعت می‌کنیم:

۱. گسترش روزافزون کاربرد آزمون‌های روانی موجب شده است که عده‌ای ایمان و اعتقاد بیش از اندازه به آن‌ها قائل شوند. این اعتقاد تا جایی پیش رفته است که آن‌ها به یک قدرت جادویی در آزمون‌ها قایل شده‌اند. سعی معتقد شده‌اند که همه چیز را می‌توان اندازه گرفت و به کمک آزمون‌ها می‌توان بسیاری از مسائل نظری و عملی علم روان‌شناسی را حل کرد. در مقابل، کسان دیگری هم وجود دارند که بی‌رحمانه آزمون‌ها را مورد انتقاد قرار می‌دهند و معتقدند که مطالعه ویژگی‌های پیچیده انسان‌ها و شخصیت آن‌ها به کمک چند سؤال کاری بس بیهوده و عبث است. آشنایی شما با آزمون‌های روانی موجب خواهد شد که به افراط‌کاری و تعصب هر دو گریز بی‌بیرید. این آشنایی به شما نشان خواهد داد که آزمون‌ها می‌توانند شما را در حل بسیاری از مسائل کمک کنند اما حدی برای خود دارند. آزمون‌ها ابزارهای معجزه‌گر نیستند.

۲. راهنمایی^۱ تحصیلی یا شغلی جوانان مورد بسیار مهمی است که اجرای آزمون‌ها را توجیه می‌کند. منظور از راهنمایی این است که به کمک آزمون‌ها استعدادها و توانایی‌های مختلف افراد کشف شود و هر کس به سوی فعالیت‌های سوق داده شود که

با کمترین زحمت حداکثر نتیجه را به دست آورد. در راهنمایی تحصیلی یا شغلی ابتدا رشته‌های تحصیلی و شغلی را به دقت مورد مطالعه قرار می‌دهند و ویژگی‌های لازم برای موفقیت در آن‌ها را تعیین می‌کنند. آنگاه توانایی‌ها، استعدادها و شخصیت افراد را به کمک آزمون‌ها مشخص می‌کنند. دو گروه یافته را در کنار یکدیگر قرار می‌دهند تا معلوم شود که چه کسی برای چه رشته تحصیلی یا کدام شغل مناسب است.

۳. انتخاب^۱ تحصیلی یا شغلی نیز ایجاب می‌کند که آزمون‌ها کاربرد پیدا کنند. منظور از انتخاب تحصیلی یا شغلی این است که با روش‌های مختلف، از جمله روش آزمون‌ها، کسانی را که در زمینه خاصی استعداد خوبی دارند انتخاب می‌کنند. مثلاً به کمک برگزاری کنکور سراسری بهترین دانش‌آموزان را برای دانشگاه‌ها انتخاب می‌کنند یا به کمک آزمون‌های مختلف از بین هزاران داوطلب تعداد محدودی را برای خلبانی، رانندگی، ماشین‌نویسی، معلمی و غیره انتخاب می‌کنند.

۴. امروزه متوجه شده‌اند که عدم توجه به تفاوت‌های فردی کودکان و عدم انطباق شیوه تعلیم و تربیت با استعدادهای خاص آن‌ها ضررهای زیادی را به دنبال دارد. مثلاً قرار دادن کودکان باهوش، متوسط و کندذهن در کنار یکدیگر موجب می‌شود که هر سه گروه آسیب ببینند. برای اجتناب از این آسیب‌ها، دست‌اندرکاران نظام آموزشی مدارس را تحت عنوان مدارس کودکان استثنایی دایر کرده‌اند. در برخی از این مدارس کودکان تیزهوش و در برخی دیگر کودکان عقب‌مانده مشغول تحصیل هستند. تشخیص این دو گروه از کودکان بدون استفاده از ابزارهای استاندارد شده (آزمون‌های روانی) چندان دقیق نخواهد بود. وزارت آموزش و پرورش، واحدی را برای این کار اختصاص داده است که در آن روان‌شناسان کودکانی را که به وسیله مدارس یا خانواده‌ها معرفی می‌شوند تست می‌کنند و میزان هوش و استعدادهای آن‌ها را تخمین می‌زنند و به مدارس خاص هدایت می‌کنند. البته انتخاب کودکان تیزهوش به صورت یک کنکور جداگانه انجام می‌گیرد.

۵. گفتیم که برای انتخاب دانشجویان دانشگاه‌ها یا انتخاب کارمندان، امتحاناتی را برگزار می‌کنند. سابق بر این، این امتحانات به صورت تشریحی انجام می‌گرفت. بدین صورت که تعدادی سؤال به داوطلبان می‌دادند و آن‌ها می‌بایستی پاسخ‌های خود را

به صورت تشریحی روی کاغذ می‌نوشتند و در این امتحانات از آزمون‌های استاندارد شده هوش و استعداد خبری نبود. تحقیقات نشان داد که در نمره‌گذاری پاسخ‌های این نوع امتحانات نظر شخصی معلمان وارد عمل می‌شود و اعتبار و روایی آن‌ها را کاهش می‌دهد. به تدریج سعی کردند که آن‌ها را با آزمون‌های استاندارد شده معلومات جایگزین کنند و همراه با آن‌ها از آزمون‌های هوش و استعداد نیز کمک بگیرند. تحقیقات نشان داده است که وقتی آزمون‌های هوش و استعداد همراه آزمون‌های معلومات به کار می‌روند، قدرت پیش‌بینی آن‌ها را افزایش می‌دهند. یعنی افرادی انتخاب می‌شوند که در آینده شانس موفقیت بیشتری دارند.

۶. کودکان مسئله ساز مورد دیگری است که اجرای آزمون‌های روانی را لازم می‌دارد. این کودکان معمولاً قربانیان موقعیت نامساعد یا قربانیان عدم ادراک آن‌ها به وسیله بزرگ‌سالان هستند. مطالعه پرونده تعداد زیادی از کودکانی که به عنوان عقب‌مانده به مراکز تشخیص اصمغ شده‌اند نشان می‌دهد که آن‌ها به علت این که نتوانسته‌اند با سطح کلاس یا با جو حاکم بر کلاس سازگار شوند از مدرسه بیزار بوده‌اند و به درس علاقه نشان نمی‌دهند. تعداد زیادی از کودکان نیز به علت داشتن مشکلات عاطفی و خانوادگی ناسازگاری‌هایی را نشان می‌دهند. کودکانی که والدین آن‌ها از یکدیگر جدا شده‌اند یا جدا از یکدیگر زندگی می‌کنند معمولاً افت تحصیلی نشان می‌دهند و اولیاء مدرسه نیز در اکثر موارد این افت را به کمبود هوش آن‌ها نسبت می‌دهند. اجرای آزمون‌های هوش و استعداد در این گونه موارد بسیار مفید واقع می‌شود. نتیجه آزمون‌ها به اولیاء کودکان و اولیاء مدرسه می‌فهماند که مشکل در جای دیگری است. آنچه باید مورد توجه قرار گیرد محیطی است که کودک را احاطه کرده است نه میزان هوش و استعدادهای او.

۷. نیروی نظامی زمینه دیگری است که اجرای آزمون‌های روانی ضرورت پیدا می‌کند. امروزه در ارتش‌های پیشرفته، سربازان را به هنگام ورود به خدمت نظام تست می‌کنند و بر اساس نتایج به دست آمده آن‌ها را در واحدهایی که متناسب با توانایی‌های آن‌هاست قرار می‌دهند. این امر تا اندازه زیادی از بروز حوادث ناگوار جلوگیری به عمل می‌آورد و بازده کار را بالا می‌برد.

۸. روان‌پزشکان، روان‌شناسان و روان‌درمانگران نیز برای تشخیص اختلال‌های رفتاری از آزمون‌ها، مخصوصاً آزمون‌های شخصیت، کمک می‌گیرند. نتایج این آزمون‌ها به آن‌ها کمک می‌کند که در تشخیص بیماری‌ها و اختلال‌های رفتاری دقت و صراحت بیشتری داشته باشند. این آزمون‌ها کمک می‌کنند تا آن‌ها بتوانند در زمان کوتاه و با دقت بیشتری جنبه‌های مختلف شخصیت را مورد بررسی قرار دهند.

۹. مطالعه روابط موجود بین افراد یک گروه، مثلاً روابط موجود بین کارکنان یک اداره، کارکنان یک کارخانه و دانش‌آموزان یک کلاس، به منظور تشکیل گروه‌های کار و انجام دادن کارهای مشترک نیز از اموری است که به کمک آزمون‌ها قابل بررسی است. حتی به کمک آزمون‌ها می‌توان به وجود سازمان‌های غیررسمی در داخل یک سازمان رسمی پی برد. به کمک آزمون‌ها می‌توان افراد محبوب، منزوی و مطرود یک گروه را از یکدیگر متمایز کرد. آزمون‌هایی که در این زمینه به کار می‌روند به آزمون‌های جامعه‌سنجی معروف هستند.

۱۰. زمینه‌های متعدد دیگری را نیز می‌توان یافت که در همه آن‌ها از آزمون‌های روانی کمک می‌گیرند. بدیهی است که ذکر همه آن‌ها موجب خستگی شما خواهد شد. مطالعه این کتاب به شما نشان خواهد داد که در کجا و چگونه باید از آزمون‌ها کمک بگیرند. البته لازم به یادآوری است که آزمون‌ها در کنار سایر روش‌های مطالعه مفید خواهند بود. آن‌ها به تنهایی همه چیز را آشکار نمی‌سازند و مسلماً معایب زیادی نیز دارند.

حمزه گنجی
دانشیار دانشگاه علامه طباطبایی
بهمن ماه ۱۳۶۹

راهنمای مطالعه کتاب

این کتاب شامل نه فصل و چهار ضمیمه است. فصول آن به ترتیب عبارتند از: تاریخچه آزمون‌ها، آشنایی عملی با چند آزمون، ویژگی‌های آزمون‌ها، اجرا و نمره‌گذاری آزمون‌ها، بیان نتایج آزمون‌ها، طبقه‌بندی آزمون‌ها، آزمون‌های هوش، آزمون‌های استعداد و آزمون‌های شخصیت. ضمائم کتاب عبارتند از: طبقه‌بندی کلمات، تکمیل تصاویر، آزمون‌های حافظه و آزمون جامعه‌سنجی.

توصیه ما این است که فصول را به ترتیب و به همان صورتی که در کتاب آمده است بخوانید. زیرا این فصول طوری تنظیم شده‌اند که یادگیری یک فصل می‌تواند یادگیری فصل یا فصول بعدی را تسهیل کند. مطالعه فصل اول، یعنی تاریخچه آزمون‌ها، یک دید کلی به شما می‌دهد و تا اندازه‌ای چهارچوب را برای شما مشخص می‌کند. پاسخگویی به آزمون‌های فصل دوم زمینه را برای بحث در مسائل نظری آزمون‌ها آماده می‌کند. این فصول موجب می‌شود که مطالب بعدی ملموس‌تر مورد بحث و بررسی قرار گیرند.

فصل سوم شما را با ویژگی‌های یک آزمون خوب آشنا می‌کند. این فصل برای شما شرح می‌دهد که چه آزمون‌هایی را باید به کار ببرید. به عبارت دیگر، شما نباید هر آزمونی را که به دست شما می‌رسد مورد استفاده قرار دهید، بلکه باید در مورد ویژگی‌های آن بررسی کنید. وقتی مطمئن شدید که یک آزمون ویژگی‌های لازم را دارد، باید روش اجرا و نمره‌گذاری آن را بلد باشید. این توانایی به کمک فصل چهارم برای شما فراهم می‌آید. اصولاً هر فردی که بخواهد آزمونی را به کار ببرد حتماً باید مطالب فصل چهارم را چندین بار بخواند و به آن‌ها عمل کند.

بدیهی است که وقتی آزمونی را به کار بردید، باید نتایج آن را اعلام کنید. اعلام نتایج نیز روش‌هایی برای خود دارد که ما آن‌ها را در فصل پنجم آورده‌ایم. فصل ششم آزمون‌ها را طبقه‌بندی می‌کند. این طبقه‌بندی اصولاً برای این است که اولاً یادگیری آزمون‌ها آسان باشد ثانیاً شما هر آزمون را در زمینه خود به کار ببرید. فصول هفتم، هشتم و نهم نمونه‌هایی از انواع مختلف آزمون‌ها را، همراه با ویژگی‌های آن‌ها، در اختیار شما می‌گذارند. به کمک این سه فصل شما تفاوت‌های آزمون‌های هوش، استعداد و شخصیت را تا اندازه‌ای متوجه می‌شوید.

آزمون‌هایی را که در ضمایم کتاب آورده‌ایم، در واقع می‌توانند به‌عنوان ابزار در اختیار شما قرار گیرند. هر وقت خواستید از میزان توانایی کودکان یا دانش‌آموزان خود اطلاعاتی در زمینه‌های هوش، حافظه و روابط اجتماعی آن‌ها به‌دست آورید می‌توانید از این آزمون‌ها کمک بگیرید. علاوه بر این، اجرای آزمون‌های ضمایم موجب می‌شود که شما به مسائلی برخورد کنید که حل آن‌ها جز مراجعه به متن کتاب امکان‌پذیر نیست. بنابراین می‌توان گفت که اجرای آزمون‌های ضمیمه نوعی تمرین برای شما به همراه خواهد آورد و شما را برای یک آزمایشگر واقعی شدن آماده خواهد کرد.

آنچه در سطور بالا آمد، مطالبی بود درباره چگونگی مطالعه کل کتاب. حال بد نیست ببینیم که هر فصل را چگونه باید بخوانید. ما چگونگی مطالعه هر فصل را در کتاب «روان‌شناسی عمومی» برای شما توضیح داده‌ایم. با این همه، به‌منظور یادآوری، رئوس مطالب از نظر تان می‌گذرد:

۱. عنوان فصل را در دست‌ان‌جای دهید؛
۲. هدف‌های فصل را چند بار به وقت بخوانید؛
۳. صفحه‌ها را از اول تا آخر فصل ورق بزنید و عنوان‌های درشت را در نظر بگیرید؛
۴. خلاصه فصل را، که در آخر فصل قرار دارد، چند بار بخوانید؛
۵. به اول فصل برگردید و مطالعه آن را شروع کنید؛
۶. زیر کلمه‌ها و عبارت‌های مهم هرگز خط نکشید؛
۷. از مطالب مهم یادداشت بردارید و آن‌ها را روی تکه‌های کاغذ بنویسید؛
۸. پس از اتمام فصل، خلاصه آن را بنویسید؛
۹. خلاصه نوشته شده را با خلاصه فصل مقایسه کنید؛
۱۰. به سؤالات خودآزمایی پاسخ دهید.